

Očevi u sjeni ratne traume

dr.sc. Ines Rezo Bagarić, izv. prof. dr. sc. Vanja Branica, izv. prof. dr. sc. Jelena Ogresta
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Predstavljanje ishoda znanstvenog projekta
20. svibanj 2025., Sisak

Suvremeno očinstvo

- Danas je prisutan i tradicionalni i moderni pogled na očinstvo
- Uloga očeva → aktivna uključenost u odgoj djece, osjetljivost na potrebe djeteta i preuzimanje roditeljske uloge i odgovornosti (Appelbaum i sur., 2000)
- Pozitivni učinci aktivnog očinstva na razvoj djece i adolescenata (Sarkadi i sur., 2008)
- Podjednaka uloga roditeljskih ponašanja majki i očeva u predviđanju ishoda mentalnog zdravlja adolescenata (Manuele i sur., 2023)
 - Kvalitetan odnos očeva i djece značajan je prediktor djetetove dobrobiti (Curran, 2003)
- Utvrđeni su nepovoljni učinci narušenog mentalnog zdravlja na roditeljstvo te na očinstvo

Cilj istraživanja

- **Usmjerenost na očeve** → Potreba za većim uključivanjem očeva u istraživanja o roditeljstvu i mentalnom zdravlju (Leach i sur., 2019)
- Steći uvid u **doživljaj roditeljstva očeva** koji su odrastali ili bili mladi odrasli u vrijeme Domovinskog rata.

Sudionici

- ▶ Očevi s iskustvom ratne traume u djetinjstvu ili mladenaštvu
- ▶ Namjerni uzorak → **kriterijski uzorak** ($n = 27$)
 - ✓ Kriterij uključivanja:
 - Rezultat na Revidiranoj listi stresnih životnih događaja (*The Life Stressor Checklist- Revised – LSC-R*) > 4

Obilježja sudionika	
Dob	$M = 47,1$ godina; $SD = 5,8$; $TR = 40 - 57$
Dob u vrijeme početka Domovinskog rada	$M = 17,25$; $SD = 4,32$; $TR = 9 - 26$
Stupanj obrazovanja	77,1% završena srednja škola
Bračni status	93% u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici
Broj djece	$M = 1,9$; $SD = ,85$; $TR=1-5$
Radni status	86,4% zaposlenih
Procjena materijalnog statusa	63% prosječan

- ▶ Mjere mentalnog zdravlja:
 - PTSP – **12 sudionika** (44%) sa značajnim rezultatom na mjeri PTSP-a
 - 5 (19,2%) umjerena do ozbiljna depresivnost
 - 4 (14,8%) umjerena do ozbiljna anksioznost

Provedba istraživanja

- Metoda polustrukturiranog intervjua
- Neutralni prostor u lokalnim zajednicama,iskusni istraživači, strukturirani predložak za poluotvoreni intervju
- Raspon trajanja intervjua – od 24 do 112 minuta
- Protokol
 - *Doživljaj roditeljstva* (percepcija sebe kao roditelja)
 - *Sjećanje na odrastanje za vrijeme Domovinskog rata* (opis iskustava, konteksta značajnih događaja, suočavanja, ponašanja i podrška oca i majke, doživljaj kako je rat obilježio odrastanje, doživljaj kako se rat odrazio na njihovo roditeljstvo, značajni događaji nakon rata)
 - *Potrebe roditelja* (suočavanje s teškim trenucima, doživljajima, osjećajima i ponašanjima djece, neformalna i formalna socijalna podrška, zadovoljstvo sobom kao roditeljem)
- Senzibilizirani i stručni intervjueri za područje traume

Rezultati

Jasna podjela na 2 skupine s obzirom doživljena traumatska iskustva

1. 41% maloljetnici ili mlađi punoljetnici s **iskustvom izbjeglištva i prognanstva**
2. 59% mladi odrasli s **iskustvom ratišta**
– **podskupina s PTSP-om**

Stresna ili traumatska iskustva

Očevi s iskustvom izbjeglištva i prognanstva

Životna ugroženost

- Granatiranje
- Ranjavanje
- Životna ugroženost

Gubitci i trauma povezani s bliskim osobama

- Poginuli bliski ljudi
- Razdvajanje od bliskih ljudi
- Suicidi bliskih osoba
- Zatočeništvo bliske osobe

Materijalni gubitci i destrukcija

- Gubitak važnih materijalnih stvari
- Uništene obiteljske fotografije
- Oskudijevanje u životnim potrebama

Promjena u tijeku života - na margini zajednice: između prilagodbe i odbacivanja

- Izbjeglištvo
- Višestruka preseljenja
- Problemi s prilagodbom
- Iskustvo međuvršnjačkog nasilja

Stresna ili traumatska iskustva

Očevi s iskustvom izbjeglištva i prognanstva

„...najviše mi se urezalo u pamćenje to te **uzbune i to granatiranje**, i to i to kada je znale su, znalo je biti ono biti blizu nas i granate padati.” (S19)

„I mi smo u toj kući bili, **ta kuća nije imala grijanje, nije imala septičku** tada iskopanu pa smo morali kopati da može ovaj. **Grijali smo jednu sobu.**” (S55)

„**Brat mi je stradao u ratu**, bio je ranjen teško u =Mostaru= na tom bojištu, 92., 93. tu negdje. To je nešto kao što se pamti da je tu nastradao, bilo ono **hoće li ostati živ, neće ostati živ.**” (S22)

„dok se mi nismo našli, bila je, pa praktički godinu **dvije se stvarno živjelo od onih paketa iz Crvenog križa**. I sve to u kojima je stvarno bilo svašta. Bilo je ono konzervi od kojih su mačke bježali, kad ih otvorite..” (S56)

„Mi odlazimo, u dvorištu je 4 recimo krmače, odojci, dvije krave žita, puno sijena, **znači sve ono što sve imaš, sve to ostaje, mi tu nismo ništa uzeli.**” (S20)

„Pa nisam htio ostati tamo jednostavno zato što sam bio u drugoj sredini kod ljudi koji nisu razumjeli šta se ovdje događa i nismo bili baš svi materijalno situirani. **Jednostavno nisam htio tamo biti...U sredini koja teško može razumit nekog drugog.**” (S30)

Stresni ili traumatski događaji

Očevi s iskustvom ratišta

Osobna ugroženost i fizičke traume

- Granatiranje
- **Ranjavanje**
- **Neposredna životna ugroženost**

Gubitci i trauma povezani s bliskim osobama

- Poginuli bliski ljudi
- Razdvajanje od bliskih ljudi
- Suicidi bliskih osoba
- Zatočeništvo bliskih osoba

Materijalni gubitci i destrukcija

- Gubitak važnih materijalnih stvari
- Uništene obiteljske fotografije
- Oskudijevanje u životnim potrebama

Promjene u tijeku života

- Izbjeglištvo
- **Odlazak na ratište**
- **Sudjelovanje u aktivnoj borbi**
- **Višestruke mobilizacije**

Stresni ili traumatski događaji

Očevi s iskustvom ratišta

“Moje najbolje godine života su provedene u ratu, u ničemu, u nekom ništavilu. Znači, od tih 17 godina nisam bio u vojsci, ali bilo sam krenul sam u narodnu tu civilnu zaštitu jel. Ja se od tad do kraja rata, do posle Oluje tog vremena uopće ne sjećam. Znači, meni fali 15 godina života.”
(S1)

*“Pa, bilo je malo ispočetka teško je. Nikad nisam onda baš razmišljao kako sam se sad... Teško mi je sad ući u taj. Kad te život tjera dalje, onda nemaš vremena baš puno razmišljati o tome. **Da me rat promijenio, vjerojatno je. Imam manju toleranciju na stres, na neke izazove.**”* (S44)

*“To je bilo strašno, strašno. Ne toliko gubitak sve imovine što smo imali gdje smo navikli živjeti i sve ne, ne i uz to, **jel’, pogiblja par prijatelja koji smo bili dobri pred našim očima** i tako to. Premda nisam, navikao sam na krv, bio navikao na...Nisam ono neki, ali mi je od toga bilo najstrašnije. **To što sad sjedim s vama i sutra tu ima između zid i više nikad..**”* (S58)

*“Znate kad vam izađe žena, ono na vratima trudna što se kaže do zuba, dvoje dječice male, mlada žena i ona, **mi dođemo pred vrata, znači, u sekundi, što kažu, lavor suza, znači, već je znala zašto... I to tako cijelu noć bilo, od vrata do vrata.** I ja sam onda rekao pa nemojte mi ovo raditi, nek' ide netko drugi, ja ovo više ne mogu, ja ovo više ne mogu.”* (S54)

Doživljena stresna i traumatska iskustva

- Obje skupine očeva dijele iskustva životne ugroženosti, egzistencijalne nesigurnosti i materijalnih gubitaka, prekida životnog kontinuiteta i ranjivosti
- Različitost
 - Očevi s iskustvom ratišta imaju iskustvo borbe i životne ugroženosti koja iz toga proizlazi
 - Očevi s iskustvom izbjeglištva ima izraženija iskustva materijalnih gubitaka i izazova prilagodbe te vršnjačkog nasilja

Doživljaj roditeljstva

- Roditeljstvo očeva obje skupine **ima više sličnosti** nego različitosti
- Prisutno je **tradicionalno poimanje roditeljske uloge oca** – hranitelja obitelji s pomakom prema uključenom ocu koji brine o djeci
- **Pozitivna percepcija roditeljske uloge kroz obrazovanje djece i njihovo prosocijalno ponašanje u društvu vršnjaka i odraslih**
 - Ako je oboje zadovoljeno djeca su percipirana „*da su dobro*”
- Obje skupine očeva izražavaju
 - brigu za djecu
 - potrebu za dobrim odnosom s djecom
 - želja za dobrim roditeljstvom

Doživljaj roditeljstva

Očevi s iskustvom izbjeglištva

- Imaju aktivnu težnju bliskosti
- Iskazuju prisutnost u životima djece
- Naglašavaju značaj zajedništva u obitelji

Očevi s iskustvom ratišta

- Iskazuju manje zadovoljstva roditeljskom ulogom
- Iskazuju više zabrinutosti za sigurnosti i dobrobit djece
- Pokazuju više poteškoća u odnosima i komunikaciji s djecom

Izdvaja se roditeljstvo očeva s PTSP-om

Obilježja roditeljstva očeva s izraženijim PTSP simptomima

► Negativan doživljaj sebe kao roditelja

„Iz početka, kao roditelj sam bio nula bodova. Nisam bio podrška supruzi. Nisam bio podrška svojoj djeci. (S37)

Nisam dobar otac. Ne mogu reći. Nisam dobar. (S59)

► Neuključenost u odgoj

- Emocionalno distanciranje
- „Prepuštanje” brige o djeci suprugama

S njima sam se uvijek družio, igrao, to je bilo onda. A onda sam imao neku situaciju jednu malu zdravstvenu i onda od toga. Od toga se malo pogoršao možda moj odnos prema njima. Možda su se oni od mene distancirali. Bio sam završio sam u psihijatrijskoj bolnici na četiri mjeseca. Možda u tom trenutku to je bilo, kao i za njih, možda neki šok. I onda smo se tu malo ono, od tada je malo nastao taj neki jaz. (S44)

Ne znam, ne znam da li im falim. Ali mislim da su se već malo ovoga malo od mene već ohladili kako bi rekao.... Naučili su se, ali mislim da sam ih čak i udaljio od sebe malo. (S59)

Ja te situacije ne prepoznajem kao moja supruga. Supruga je stvarno u tome vična. Ona ima fling taj. Onda ona meni onako malo u šapatu: „Znaš trebao bi to. Trebao bi tako.“. Ono, ukaže mi. (S37)

Obilježja roditeljstva očeva s izraženijim PTSP simptomima

► Otežana komunikacija s djecom

Imao je nekih muških svojih problema, vidim, ja sam osjećao da nešto nije uredu, ali nisam, ko da sam se bojao. Nije to bilo nešto strašno, on je šutio, ja sam šutio, a da sam ga možda trebao pitati „sine jel te možda nešto muči“. (S44)

„Ne zamaram se ja s time da to mene sada opterećuje, ali jednostavno se to možda sve se očitovalo eto na tu obiteljsku kod kuće jel na taj odnos što se ja možda malo povučem, malo šutim više malo ne znam.“ (S59)

► Negativna roditeljska ponašanja

Više sam strog. Pa, velim sve mora biti onak kak velim po vojnički, recimo. Kaj im se kaže, to moraju i napraviti i tako. (S1)

Ili kao klinci kažu „tati nije bitno ono što ja imam pet u školi“.....Ja nisam takav, ja ću ih više kritizirati nego što ću ih hvaliti, a sad. (S37)

Obilježja roditeljstva očeva s izraženijim PTSP simptomima

- ▶ Zabrinutost za odnos s djecom usprkos teškoćama u ostvarivanju istog
- ▶ Samokritičnost i svijest o propuštenom u roditeljstvu
 - „Žaljenje” za propuštenim
 - Težnja k povezivanju unatoč poteškoćama

Pa trebalo bi više s njima komunicirati možda malo....Ali ja sam više onako šutljiv tip. Teško je nešto izvući iz njih, recimo neke ako imaju kakvih problema, to je ono. Onda tu možda malo, možda malo zakazao. Recimo, da, to mogu priznati. (S44)

Mogu reći kako se kaže to, znači, nisam bio djeci kad je trebalo najbitnije i kad su bili mali, nisam bio njima otac. Boli me to..” (S37)

Nisam ja nešto preloš ali mogao sam bit puno bolji prema njima. (S59)

Učinci iskustava tijekom rata na *roditeljstvo*

„I bit je, recimo, ono uvijek tako odgajamo znaš, ono, uvijek nekome pomoz', ak' ne možeš pomoć', nemoj ni odmoć' razumijete.” (S46)

Prijenos vrijednosti

- Prosocijalne vrijednosti
- Obiteljske vrijednosti

„I da ne sude ljude po, po nekakvim, da ih ne broje po krvnim zrcima.” (S8)

Prezaštitničko roditeljstvo

- Pretjerana briga
- Pretjerano zaštićivanje djece

„Možda je, možda i to ono da sam previše brižan. Ono, recimo, dijete ode na izlet, ja hoću ga provjeriti, di si, kako si zovem, zivkam. Onda tata dosadan si, a nemoj ovo, ono, pitam je li sve u redu, je li treba šta.” (S25)

Emocionalna distanca i povlačenje

- Distanciranje i povlačenje
- Emocionalno zanemarivanje
- Ideja drugačijeg roditeljstva

„Ne zamaram se ja s time da to mene sada opterećuje, ali jednostavno se to možda sve se očitovalo eto na tu obiteljsku kod kuće jel na taj odnos što se ja možda malo povučem, malo šutim više malo ne znam.” (S59)

Uključenost očeva u živote djece

Tri razine percipirane uključenosti:

Aktivno uključeni očevi

- Prisutni u životima djece, brinu o njima, materijalna i emocionalna podrška razvoju djeteta

Djelomično uključeni

- Prisutni u životima djece, ali kritični prema svojoj uključenosti, usmjereni na praktične aspekte brige o djeci

Distancirani očevi

- Negativna percepcija sebe u roditeljskoj ulozi, jedini ukazuju na veće probleme u komunikaciji s djecom
- Očevi s izraženijim PTSP simptomima

ZAKLJUČAK

- ▶ Doprinos ovog istraživanja ogleda se u **razumijevanju dugoročnih posljedica ratne traume te njihovog učinka na roditeljstvo**
 - ▶ Potvrđeni su višestruki nepovoljni učinci **simptoma posttraumatskog stresa** na roditeljstvo
- ▶ Očinstvo u sjeni traume možemo promatrati na kontinuumu:
 - Između povezanosti i otuđenosti
 - Između brige, nadzora i zaštite
 - Između uključenosti i distance

Praktične implikacije

Sustavan i holistički pristup djelovanja

- ▶ Dodatna senzibilizacija i edukacija očeva o mentalnom zdravlju, značaju očinstva za dobrobit djece i razvoju roditeljskih vještina
- ▶ Jačanje roditeljskih vještina očeva s traumatskim iskustvom
- ▶ Ciljani programi roditeljstva usmjereni na psihološku podršku za očeve s narušenim mentalnim zdravljem i osnaživanje
- ▶ Sustavna podrška obiteljima kroz psihoedukaciju i savjetovanje
- ▶ Pristup stručnjaka zasnovan na znanjima o traumi
- ▶ Informiranje i senzibilizacija nastavnika s ciljem povećanja svijesti o tome kako traumatska iskustva mogu utjecati na dijete i obitelj te za uključivanje u razvoj oblika podrške u školama
- ▶ Javne kampanje usmjerene na destigmatiziranje traume kod očeva

Očinstvo nakon traume nije samo individualni izazov već društvena odgovornost.

HVALA NA PAŽNJI!

www.intrad.pravo.hr